शिक्षण सिकाइमा परियोजना कार्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय शैक्षिक योजना तथा
व्यवस्थापन विभाग अन्तरगत स्नातकोत्तर तह (एम. एड.)
दोस्रो वर्षको आंशक आवश्यकता पूरा गर्नका
लागि तयार पारिएको

शोध पत्र

शोधार्थी
चिरञ्जिवी श्रेष्ठ
त्रि.वि. द.नं. : १३०७१-८६
परीक्षा क्रमाङ्क : २०४००१४/०६६
क्याम्पस क्रमाङ्क : ५१

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
सुङ्गा, झापा
२०७२

(त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त)

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

कनकाई नगरपालिका–३, सुरुङ्गा (झापा)

स्था : २०४७

☎ ०२३–५५०१५३

Fax : ०२३–५५०८५३

Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.

प.सं.

मिति : २०७२/०९/१६

सिफारिश पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षा शास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्षका शोधार्थी **चिरञ्जिवी श्रेष्ठले** मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा **शिक्षण सिकाइमा परियोजना कार्य** शीर्षकमा तयार पारेको शोधपत्र प्रति म सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रलाई अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिश गर्दछु ।

(गोपीकृष्ण भट्टराई)

शोध निर्देशक

(त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त)
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
☎ ०२३-५५०१५३
कनकाई नगरपालिका-३, सुरुङ्गा (झापा)
Fax : ०२३-५५०८५३
स्था : २०४७
Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.
प.सं.

मिति :..२०७२/१०/०४.....

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षा शास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्षका शोधार्थी **चिरञ्जीवी श्रेष्ठले शिक्षण सिकाइमा परियोजना कार्य** शीर्षकमा तयार पारेको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. उप-प्रा. आशा शर्मा सिवाकोटी
विभागीय प्रमुख ....

२. गोपीकृष्ण भट्टराई
शोध निर्देशक ....

३. उप-प्रा. शेषराज अधिकारी
बाह्य परीक्षक ....

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि झापा जिल्लाको अनारमनी स्रोतकेन्द्रमा सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयहरूमा प्रयोग गरिने शिक्षण विधिहरूमध्ये 'शिक्षण सिकाइमा परियोजना कार्य' शीर्षक अन्तर्गत यो शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ

प्रस्तुत शोत्रपत्र तयार गर्ने क्रममा व्यवस्थापन तर्फ सहयोग पुऱ्याउनु हुने कनकाई बहुमुखी क्याम्पस, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विभागीय प्रमुख श्री आशा शर्मा शिवाकोटीप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा आवश्यक निर्देशन तथा सल्लाह र सहयोग प्रदान गर्नुहुने शोध निर्देशक श्री गोपीकृष्ण भट्टराईप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यो शोधपत्र तयार गर्न आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने सम्बन्धित विद्यालयहरूका प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी र स्रोतव्यक्तिप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

कम्प्युटर लेआउट तथा भाषिक शुद्धीकरणमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने शनिश्चरे उच्च माध्यमिक विद्यालयका शिक्षक श्री सि. एम. खनालको गुण सदैव स्मरण गर्दछु । अन्त्यमा, कम्प्युटर प्रविधिमा सहयोग गर्नुहुने खनाल कम्युनिकेशन, विर्तामोड झापालाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

चिरञ्जिवी श्रेष्ठ

शोधसार

प्रस्तुत "शिक्षण सिकाइमा परियोजना कार्य" शीर्षकको शोधपत्रमा अध्ययन क्षेत्रका सामुदायिक विद्यालयको निम्न माध्यमिक तहमा परियोजना कार्यको वर्तमान अवस्थालाई विश्लेषण गर्ने उद्देश्य राखी तयार पारिएको छ ।

यो शोधपत्रलाई झापा जिल्लाको अनारमनी स्रोतकेन्द्रमा रहेका सामुदायिक विद्यालयको निम्न माध्यमिक तहमा मात्र सीमित गरी तिनवटा सामुदायिक विद्यालयहरू, तिनका प्रधानाध्यापकहरू, तिनमा कार्यरत सामाजिक अध्ययन विषय अध्यापन गर्ने शिक्षकहरू र उक्त विद्यालयहरूमा कक्षा सातमा अध्ययन गर्ने प्रत्येक विद्यालयका बार जनाका दरले छत्तिस जना विद्यार्थीहरू तथा अनारमनी स्रोतकेन्द्रका स्रोतव्यक्तिलाई नमुनाका रूपमा लिइएको छ । सङ्कलन गरिएका सूचनाहरूलाई परिमाणात्मक र व्याख्यात्मक ढाँचामा प्रस्तुत गरी व्याख्या विश्लेषणा गरिएको छ । यो अध्ययनलाई पूर्णता प्रदान गर्नका लागि आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलनमा अन्तर्वार्ता प्रश्नावली, लक्षित समूह छलफल र कक्षा अवलोकन प्रयोग गरिएको छ भने द्वितीय तथ्याङ्कका रूपमा विद्यालयको शैक्षिक अभिलेख, पुस्तकालय तथा विभिन्न लेख, रचना, पत्रपत्रिका तथा शोधपत्रहरूलाई प्रयोग गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा अध्ययन क्षेत्रका विद्यालयहरूले कक्षा ७ को सामाजिक अध्ययन विषयमा गराउने गरेका परियोजना कार्यको वर्तमान अवस्थाको लेखाजोखा गरिएको छ । यस अन्तर्गत माध्यमिक तहभन्दा उच्च माध्यमिक तह सञ्चालन भएका विद्यालयमा निम्न माध्यमिक तहमा शिक्षकहरूको सक्रियताबाट तुलनात्मक रुपमा परियोजना कार्यको प्रयोग सन्तोषजनक पाइन्छ । यस क्षेत्रका विद्यालयहरूले. वर्षभरिमा के कति परियोजना कार्य सञ्चालन गर्ने भनी निर्माण गरेका वार्षिक कार्यतालिकालाई राम्रो मान्न सकिन्छ भने उक्त कार्यतालिकाअनुसार परियोजना कार्य सञ्चालन गर्न नसकेको अवस्थालाई सकारात्मक मान्न सकिंदैन । यस अध्ययन क्षेत्रका विद्यालयहरूमध्ये उच्च माध्यमिक विद्यालयको निम्न माध्यमिक तहमा तुलनात्मक

रूपमा परियोजना कार्यको व्यवस्थापन पक्ष राम्रो भएका कारण परियोजना कार्यमा विद्यार्थीहरूको सहभागिता र उत्साह सन्तोषजनक पाइन्छ भने परियोजना कार्य गराउँदा शिक्षक र प्रधानाध्यापकले खेल्नुपर्ने भूमिका सन्तोषजन पाइँदैन । त्यसै गरी विद्यार्थीहरूको स्तर, उमेर, इच्छा, चाहना, क्षमता र दक्षताअनुसार परियोजना कार्यका प्रकारहरू, परियोजना कार्य गराउँदा अपनाउनु पर्ने चरणहरू, तरिकाहरू र मूल्याङ्कनका आधारहरूको प्रयोगको अवस्थालाई हेर्दा सुधारोन्मुख गतिमा अघि बढेको पाइन्छ । उपर्युक्त पक्षहरूमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको ध्यान जान सकेमा परियोजना कार्यको प्रयोगमा अझ सुधार आउने देखिन्छ ।

अन्त्यमा यस अध्ययन क्षेत्रका विद्यालयहरूमा परियोजाना कार्यको प्रयोगको अवस्थालाई हेर्दा कमजोर रहेको नदेखिए तापनि विद्यार्थीहरूलाई परियोजना कार्य गराउँदा आवश्यक पर्ने बजेट, शिक्षकलाई तालिम लगायत सम्पूर्ण पूर्वाधारहरू सम्बन्धित पक्ष र सरोकारवाला निकायहरूबाट पूरा गरी यसको व्यवस्थापन र कार्यान्वयनमा देखिएका कमीकमजोरीहरूलाई हटाई विद्यालयमा सुपरीवेक्षण र अनुगमन हुन सकेमा फलदायी हुने देखिन्छ ।

विषय सूची

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

शोधसार

विषय सूची

तालिका सूची

परिच्छेद एक : पचिरय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्याको कथन	७
१.३	अध्ययनको औचित्य	८
१.४	अध्ययनका उद्देश्यहरू	९
१.५	अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू	१०
१.६	अध्ययनको परिसीमा	१०

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक ढाँचा

२.१	सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१२
२.२	अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	१७
२.३	पुनरावलोकनको उपादेयता	१८

परिच्छेद तिन : अनुसन्धान पद्धति

३.१	अनुसन्धान ढाँचा	२०
३.२	जनसङ्ख्या र नमुना	२०
३.२.१	जनसङ्ख्या	२०
३.२.२	नमुना	२०
३.२.३	नमुना छनोट विधि	२१
३.२.४	नमुना छनोटको आधार	२१

३.३	अध्ययनका साधनहरू	२१
३.४	तथ्याङ्कको स्रोत	२२
३.५	तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	२३
३.६	तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया	२३

परिच्छेद चार : नतिजाको छलफल

४.१	परियोजना कार्य प्रयोगको वर्तमान अवस्था	२४
४.१.१	परियोजना कार्यको योजना	२४
४.१.२	परियोजना कार्यको कार्यान्वयन	२६
४.१.३	परियोजना कार्यको व्यवस्थापन	२८
४.१.४	परियोजना कार्यमा विद्यार्थीको सहभागिता	२९
४.१.५	परियोजना कार्यका चरणहरूको प्रयोगको अवस्था	३३
४.१.६	प्रयोग गरिएका परियोजना कार्यका प्रकारहरू	३६
४.१.७	परियोजना कार्यमा शिक्षकको भूमिका	३७
४.१.८	परियोजना कार्यमा प्रधानाध्यमपकले पुऱ्याएका सहयोगहरू	३९
४.१.९	परियोजना कार्य सञ्चालन गर्ने तरिका	४१
४.१.१०	परियोजना कार्यमा विद्यार्थीको उत्साह	४२
४.१.११	परियोजना कार्यको कक्षा अवलोकन	४३
४.२	परियोजना कार्यका मूल्याङ्कनका आधारहरू	४४
४.२.१	विश्लेषणात्मक सीपको विकास र मूल्याङ्कन	४४
४.२.२	संश्लेषात्मक सीपको विकास र मूल्याङ्कन	४६
४.२.३	समस्या समाधान सीपको विकास र मूल्याङ्कन	४८
४.२.४	सिर्जनात्मक सीपको विकास र मूल्याङ्कन	५०
४.२.५	सहयोगात्मक सीपको विकास र मूल्याङ्कन	५२
४.२.६	लिखित अभिव्यक्ति सीपको विकास र मूल्याङ्कन	५४
४.२.७	मौखिक अभिव्यक्ति सीपको विकास र मूल्याङ्कन	५६
४.३	परियोजना कार्यको प्रयोगमा देखिएका समस्याहरू	५८
४.३.१	परियोजना कार्य कार्यान्वयनमा समस्या	५९

४.३.२ परियोजना कार्य व्यवस्थापनमा समस्या ५९
४.३.३ परियोजना कार्यमा विद्यार्थी सहभागितामा समस्या ५९
४.३.४ परियोजना कार्यका चरणहरूको प्रयोगमा समस्या ५९
४.३.५ अन्तरविषयक परियोजना कार्यको प्रयोगमा समस्या ६०
४.३.६ समयतालिका निर्धारणमा समस्या ६०
४.३.७ परियोजना कार्यको कक्षा अवलोकनमा समस्या ६०
४.३.८ रुब्रिक्सको प्रयोगमा समस्या ६१
४.४ परियोजना कार्यमा उत्पन्न समस्या समाधानका उपायहरू ६१
४.४.१ कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ६२
४.४.२ व्यवस्थापनमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ६२
४.४.३ विद्यार्थी सहभागितामा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ६२
४.४.४ चरणहरूको प्रयोगमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ६३
४.४.५ अन्तरविषयक परियोजना कार्यको प्रयोगमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ६३
४.४.६ समयतालिका निर्धारणमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ६४
४.४.७ कक्षा अवलोकनमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ६४
४.४.८ रुब्रिक्सको प्रयोगमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ६४
४.५ प्राप्तीहरू ६४

परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१ निष्कर्ष ६७
५.२ सुझावहरू ६८
५.२.१ नीतिनिर्माण तहका लागि सुझाव ६८
५.२.२ कार्यान्वयन तहका लागि सुझाव ६९
५.२.३ अनुसन्धान तहका लागि सुझाव ७१
सन्दर्भ सामग्री ७२
अनुसूचीहरू ७४

तालिका सूची

तालिका १ : नमुनाको आकार	२१
तालिका २ : परियोजना कार्यको वार्षिक योजना	२५
तालिका ३ : परियोजना कार्यको कार्यान्वयन	२७
तालिका ४ : परियोजना कार्यको व्यवस्थापन	२८
तालिका ५ : परियोजना कार्यमा विद्यार्थीको सहभागिता	३०
तालिका ६ : परियोजना कार्यका चरणहरूको प्रयोगको अवस्था	३३
तालिका ७ : प्रयोग गरिएका परियोजना कार्यका प्रकार	३६
तालिका ८ : परियोजना कार्यमा शिक्षकको भूमिका	३८
तालिका ९ : परियोजना कार्यमा प्र.अ.ले. पुऱ्याएका सहयोगहरू	३९
तालिका १० : परियोजना कार्य सञ्चालन गर्ने तरिका	४१
तालिका ११ : परियोजना कार्यको कक्षा अवलोकन	४३
तालिका १२ : विश्लेषणात्मक सीपको विकास र मूल्याङ्कनका आधारहरू	४५
तालिका १३ : संश्लेषात्मक सीपको विकास र मूल्याङ्कनका आधारहरू	४७
तालिका १४ : समस्या समाधान सीपको विकास र मूल्याङ्कनका आधारहरू	४९
तालिका १५ : सिर्जनात्मक सीपको विकास र मूल्याङ्कनका आधारहरू	५१
तालिका १६ : सहयोगात्मक सीपको विकास र मूल्याङ्कनका आधारहरू	५३
तालिका १७ : लिखित अभिव्यक्ति सीपको विकास र मूल्याङ्कनका आधारहरू	५५
तालिका १८ : मौखिक अभिव्यक्ति सीपको विकास र मूल्याङ्कनका आधारहरू	५७